

Борис Томанић, Горња Јасеница у Другом светском рату. Аранђеловац и Топола 1941–1945, Институт за савремену историју, Београд, 2019, 373 стр.

Писати о Другом светском рату на простору Југославије, а онда још уже на простору Србије, није нимало лак задатак. Његова вишеслојност (он је на простору Југославије био у исто време ослободилачки, грађански, верски, национални и идеолошки) условила је да се и данас, мада је прошло седам и по деценија од његовог завршетка, о њему говори са великом дозом емоција. Погледи на овај рат често су сучељени и контрадикторни. Црно-бели. У највећој мери таква је била и досадашња историографска и публицистичка продукција. Без покушаја да се разумеју и сагледају све стране које су у њему учествовале.

Ипак с обзиром на чињеницу да се у историографији критичност не може досегнути једном за свагда, те да се она стално преиспитује и надограђује како би досегла до научног и поузданог знања о прошлости, у последње време појавио се у Србији низ младих историчара који су своје професионално бављење историјом везали управо за теме из Другог светског рата. Један од њих је и Борис Томанић, чију књигу *Горња Јасеница*

у Другом светском рату. Аранђеловац и Топола 1941–1945. представљамо.

Истраживање колеге Томанића је фактографски богато. На готово свакој страници књиге видан је истраживачки допринос аутора. Он зарања у свет непознатих или мало познатих и недовољно коришћених историјских извора. „Чврсто тло историје” аутор је пронашао у богатим архивским фондовима Архива Југославије (2 архивска фонда), Архива Србије (3 фонда), Војног архива (6 фондова), Историјског архива Београда (2 фонда), Историјског архива Шумадије (4 фонда), затим Музеја жртава геноцида, Народног музеја у Аранђеловцу и Народног музеја у Крагујевцу. Осим тога он је користио и матичне књиге умрлих из пет месних канцеларија и две општине, које је класификовао као историјске изворе првог реда. Архивска грађа комбинована је са мноштвом објављених извора – 24 документарне збирке, увек инспиративном и важном мемоарском литературом (21 наслов), информацијама из часописа *Ново време*, као и незаобилазном нау-

чном литературом и критички разматраном политичко-полемичком публицистиком.

Да би у потпуности могао да одговори постављеном циљу истраживања, аутор је вешто осмислио методолошки модел и композициону структуру рада, коју поред предговора и увода, сачињава шест хронолошко-тематских целина (поглавља), закључак, попис коришћених извора и литературе, фото-прилоге те регистар личних имена.

У анализи података до којих је долазио стрпљивим истраживачким радом, Томанић је настојао да одгонетне шта се на омеђеном простору дешавало у Априлском рату, какви су били први месеци окупације, какав је био свакодневни живот становника Горње Јасенице по доласку окупатора, те у каквом су стању били покрети отпора у лето 1941. године. Он пише и о устанку против окупатора у јесен 1941. и његовом слому, затим о почетку грађанског рата на омеђеном простору, опадању активности покрета отпора и утврђивању колаборационистичке власти на простору Орашачког и Опленачког среза почетком 1942. године.

Аутор је затим прешао на анализу догађаја који су довели до распламсавања грађанског рата и све чешћих сукоба између партизанског и равногорског покрета. С тим у вези он је посебну пажњу посветио делова-

њу партизанског покрета у првој половини 1943. и доласку јединица Горске гарде у на простор Горње Јасенице у истом временском периоду.

Разбуктавање грађанског рата 1943–1944. такође је нашло места на страницама Томанићеве књиге. Штавише поглавље које о томе говори обимом је највеће у књизи. Аутор је анализирао формирање Прве и Друге шумадијске партизанске бригаде и њихову делатност, али и активности Горске гарде и њену реорганизацију у току 1944. године. Идентификовао је све борбе између два покрета отпора, а поменућемо борбе у Гајевима 1943. и оне у Даросави фебруара 1944. године. Аутор је посветио пажњу и борбама за ослобођење Аранђеловца и Тополе, али и обрачуна са идеолошким непријатељима који је потом уследио.

Свој рад засвођује причом о ратним злочинима почињеним на овом простору. Томанић пише о страдању цивила на простору Горње Јасенице, издвајајући, како је то написао, „10 карактеристичнијих злочина“ које су чиниле све зарађене стране, како немачки окупатор, тако и јединице партизанског и равногорског покрета. Затим је указао на страдање људи из овог краја у логорима на Бањици и Метинском брду, као и стрељањима становника Орашачког и Опленачког среза у Крагујевцу. Оно што желимо посебно да иста-

кнемо и похвалимо јесте то да је Томанић жртвама дао идентитет, набрајајући их именом и презименом, што није чест случај у српској историографији.

На крају желимо да кажемо и то да је аутор резултате својих истраживања саопштио на један допадљив начин. Употреба табела и фотографија допринела је

да текст монографије буде речи-тији и гласнији. Стога са сигурношћу можемо рећи да ће ова поуздана књига бити чврст темељ и инструктиван путоказ за све оне који у будућности одлуче да се баве Другим светским ратом на простору Србије.

Марко Б. Милетић